

Формувальне оцінювання у підвищенні якості викладання зарубіжної літератури

Розглянуто й проаналізовано сутність та інструменти формувального оцінювання на уроках зарубіжної літератури. Розкрито сучасні методичні підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів на різних етапах навчання. Наголошується на важливості цього виду оцінювання учнів базової школи. Зазначається, що в умовах трансформації українського суспільства набуває актуальності проблема створення умов для

формування особистості, здатної до самоактуалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток держави.

Ключові слова: Нова українська школа, оцінювання, формувальне оцінювання, техніки формувального оцінювання, самооцінювання та взаємооцінювання, методики організації формувального оцінювання.

Stepaniuk S. O. Formative Assessment in Improving the Quality of Teaching Foreign Literature.

The essence and tools of formative assessment in foreign literature lessons are considered and analyzed in the article. Modern methodological approaches to assessing students' learning achievements at different stages of learning are revealed. The importance of this type of assessment of basic school students is emphasized. It is noted that in the context of the transformation of Ukrainian society, the problem of creating conditions for the formation of a personality capable of self-actualization, creative perception of the world and socially significant activities aimed at the development of the state is becoming relevant.

Keywords: New Ukrainian School, assessment, formative assessment, formative assessment techniques, self-assessment and mutual assessment, methods of organizing formative assessment.

Постановка проблеми. Найголовнішою властивістю сучасного світу, до якого входить випусник Нової української школи, є постійні зміни. Інформація досить швидко примножується, оновлюється, ідеї переосмислюються.

Реформування системи освіти в Україні здійснюється за допомогою вдосконалення організації процесу з метою підвищення якості освіти. Якість на рівні закладу формується під впливом багатьох чинників, але особливе значення має організація та методика оцінювання рівня якості навчання. Тому концептуальні зміни у вітчизняній освітній системі неможливі без перегляду й реалізації принципово нових підходів до оцінювання освітніх результатів. Учитель повинен оволодіти методами і прийомами, що дозволяють оцінювати не тільки дисциплінарні, а й міждисциплінарні та особистісні освітні результати здобувачів освіти на різних етапах навчального процесу.

Актуальною проблемою в навчанні й оцінюванні із зарубіжної літератури є різноманітність сприйняття і засвоєння навчального матеріалу. Одним із найбільш ефективних інструментів її розв'язання є використання формувального оцінювання – яке фокусується не на результатах після завершення вивчення навчальної програми, а на процесі поліпшення результатів під час її вивчення.

Мета статті – розглянути основні техніки та інструменти формувального оцінювання, які використовуються на уроках зарубіжної літератури.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженням поняття «формувальне оцінювання» займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких: О. Локшина, Ф. Перрену, Б. Коуві й Б. Белл, П. Блек, Н. Морзе, О. Онопрієнко та ін.

Проблема оцінювання, зокрема формувального, постійно перебуває в полі уваги сучасних науковців. Появу формувального оцінювання часто пов'язують

із концепцією «Оцінювання для навчання», яка набула поширення в 1999 році після публікації однойменної брошури («Assessment for learning»). Автори – академіки з Великобританії, об'єднані в Групу реформ оцінювання (Assessment Reform Group). Її робота спиралася на результати досліджень П. Блека та Д. Вільяма.

Виклад основного матеріалу. Реформування освіти в Україні зумовлено модернізацією суспільства в контексті світових тенденцій.

Ціннісні орієнтири НУШ, нові державні стандарти освіти вимагають нових підходів не лише до організації навчального процесу, але й до оцінювання навчальних досягнень учнів. Адже це обов'язкова складова освітнього процесу. Нині він змінюється, тож, природно, слід переглядати й реалізовувати принципово нові підходи до оцінювання. Таким концептуальним підходом є формувальне оцінювання, що дає змогу:

- уникнути негативних моментів у навчанні;
- індивідуалізувати освітній процес;
- підвищити навчальну мотивацію й самостійність учнів.

Зміст та основні напрямки освітньої реформи представлено у Державному стандарті базової середньої освіти, Методичних рекомендаціях Міністерства освіти й науки України щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом МОН № 289 від 01.04.2022 НУШ, Законі України «Про повну загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа». Вони і визначають формувальне оцінювання серед основних різновидів.

Процес оцінювання – це невід'ємна частина освітнього процесу, його потрібно розглядати як комплекс дій, а не одноразовий захід.

Якість освіти на рівні закладу освіти формується під впливом багатьох чинників, але особливе значення має організація та методика оцінювання рівня якості навчання. Тому концептуальні зміни у вітчизняній освітній системі неможливі без перегляду й реалізації принципово нових підходів до оцінювання освітніх результатів. Причому ця оцінка повинна стати засобом мотивації здобувачів освіти до досягнення високих результатів. Об'єктивно і методично правильно організований контроль розкриває невикористані резерви, можливості школярів, стимулює їх до систематичної наполегливої праці. Вимірювання навчальних досягнень є формою зворотного зв'язку, джерелом інформації для вчителя про хід оволодіння навчальним матеріалом, про повноту та міцність його засвоєння.

Сьогодні педагоги все більше згадують про формувальне оцінювання, яке дозволяє оцінити

і скоригувати процес, оскільки воно здійснюється під час навчання, і необхідне для того, щоб з'ясувати, чи успішно учні засвоюють матеріал, а також визначити, як необхідно будувати процес у подальшому. Формувальне оцінювання покладено в основу оцінювання Нової української школи.

Під час застосування технологій формуального оцінювання отримується зворотний зв'язок, який дає змогу досягти вдосконалення, причому з обох боків: і з боку педагога – як він має змінити проектування освітнього процесу (які зміни йому потрібно внести в педагогічну діяльність, методи чи технології, які використовує), і з боку школяра – з якими навчальними завданнями він впорався успішно, а над виконанням яких йому потрібно ще працювати додатково.

Водночас, значення слова «оцінювання» не обмежується виставленням оцінки. Це послідовна змістовна взаємодія між учнем, учителем і батьками щодо навчальних досягнень учня на підставі всім зрозумілих цілей і критеріїв.

Активне застосування сучасними педагогами методики формуального оцінювання є одним із ключових чинників якісної освіти. Володіння техніками формуального оцінювання – обов'язковий компонент учительської компетентності, від якого залежить підвищення успішності учнів.

За результатами формуального оцінювання вчитель може підкорегувати навчальний процес, свою роботу, а також вибудувати індивідуальну освітню траєкторію школяра.

Формувальне оцінювання має на меті: підтримати навчальний поступ учнів; формувати в дитини впевненість у собі, наголошуючи на її сильних сторонах, а не на помилках; діагностувати досягнення на кожному з етапів навчання; вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню; підтримувати бажання навчатися та прагнути максимально можливих результатів; запобігати побоюванням помилитися.

Тому важливо не порівнювати дітей між собою, а порівнювати те, як дитина працювала раніше, і як – протягом періоду, що оцінюється (тобто наскільки виросла над собою ж).

В основі формуального оцінювання лежить позитивне оцінювання. Альберт Ейнштейн зазначав: «Більшість учителів витрачають час на питання, покликані встановити, чого учень не знає, а справжнє мистецтво постановки питання полягає в тому, щоб з'ясувати, що учень знає або здатний пізнати». Оцінювання має бути спрямоване не на визначення того, чого діти **не** знають чи **не** вміють, а на виявлення того, **що** знають і **що** вміють. Замість «не знає» та «не вміє» – «потребує підтримки», «варто приділити увагу», «потенціал для зростання полягає в...».

На практиці компетентності формуються через компетентнісно орієнтовані завдання (КОЗ)

або застосування методу проєктів. Докладніше зупинимося на сутності КОЗ та особливостей їх використання в навчальному процесі.

Компетентісно орієнтоване завдання визначають як інтегративну дидактичну одиницю, що включає зміст, технології навчання й оцінювання досягнень учнів та забезпечує розвиток як предметних, так і ключових компетентностей. Однією з його основних рис є технологічність, яка передбачає наявність чіткої структури (стимул, формулювання завдання, джерело інформації, модельна відповідь). Класична форма таких завдань відома й апробована багатьма вчителями на практиці.

Приклад побудови КОЗ за романом Елеонор Портер «Полліанна» (5 клас) (табл. 1).

Відповідно до згаданих Методичних рекомендацій, формувальне (поточне формувальне) оцінювання, окрім рівневого або бального, може здійснюватися у формі самооцінювання, взаємооцінювання учнів, оцінювання вчителем із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів тощо) [4, с. 2].

Для зразка подаємо кілька інструментів такого оцінювання (звісно, рекомендаційного характеру).

Приклад 1. Вивчаючи тему «Байки», учитель пропонує учням створити не менше чотирьох коміксів (ілюстрацій), дотримуючись послідовності сюжетної лінії.

Процес навчання проходить значно успішніше, якщо учень бачить результати виконуваних ним дій, якщо одержує інформацію про параметри дії, її напрямки тощо, тобто якщо є постійний зворотний

зв'язок. Він повинен бути чітким, зрозумілим і давати уявлення про те, як іде процес навчання, інформувати про досягнення і прогалини в знаннях кожного учня, проходити в атмосфері взаємоповаги і доброзичливості. Дуже важливо надавати час для того, щоб учні дали правильну відповідь, виправили помилки або змінили напрямок мислення. Зворотний зв'язок обов'язково повинен бути позитивним. Позитивно налаштований учитель пропонує учневі допомогу у виконанні завдання. Чим більше інформації отримує вчитель про те, що учні знають, як міркують, що вчать і як, тим більше має можливостей для корегування процесу.

Наприклад, на початку уроку вчитель записує на дошці ключові терміни теми (*байка, алегорія* тощо) і просить учнів дати їм своє визначення. У міру вивчення теми педагог знову пропонує дітям сформулювати визначення цих же термінів і порівняти їх з початковим.

Одним з найкращих прийомів формувального оцінювання є використання таблиці ЗХД «Знаю. Хочу дізнатися. Дізнався», яку школярі заповнюють на початку вивчення теми (уроку) та по її завершенні. Роздаємо таблиці перед вивченням нової теми і пропонуємо заповнити перші дві колонки. Наприкінці вивчення теми учні заповнюють третю колонку, порівнюють свої очікування з отриманим результатом.

Методи формувального оцінювання:

- графічні; – текстові, фото, відео;
- наочні; – консультації.

Техніки, які можуть використовуватися при формувальному оцінюванні:

- «Світлофор».
- «Техніка піднятої руки».

Таблиця 1

Стимул (занурює в контекст завдання, мотивує на виконання)	Вам потрібно написати твір на тему «Чи варто вірити в диво? (за повістю Е. Портер «Полліанна»)». Питання цікаве, можна сказати, філософське, а тому викликає гарячі суперечки, особливо в ХХІ ст. Щоб ваш твір був повним і цікавим, варто ознайомитися з різними точками зору щодо нього
Формулювання у вигляді завдання	Ваш клас розділився на дві групи. Одна вважає, що диво у світі не буває, як і різних випадковостей; інша вбачає, що дива нас оточують повсякчас, а тому кожен намагається діяти згідно зі своїми переконаннями, без урахування реальності. Кожна група має представити аргументи на користь своєї точки зору, а також поставити запитання опонентам
Джерело інформації для успішного виконання завдання	Елеонор Портер. «Полліанна» Елеонор Портер. «Полліанна дорослішає» Марк Твен. «Пригоди Тома Соєра»
Інструмент перевірки (інформація для вчителя)	Незалежна група експертів (учнів) визначають, яка група була переконливішою в дискусії. Критерії оцінювання: – точність формулювання позиції; – аргументованість точки зору; – самостійність міркувань; – уміння вести діалог з опонентами (культура поведінки, культура мовлення); – мовна грамотність. Бонусні бали нараховуються за цікаві і змістовні запитання опонентам, а також за висунення контраргументів

- «Однохвилинне есе».
- «Дві зірки й побажання».
- «Тижневий звіт».
- «Сигнали рукою» та ін.

Оцінювання – одна з найважливіших надпредметних і життєво необхідних навичок, якими учні повинні оволодіти протягом освітнього процесу. Знаходити помилки, зіставляти результати роботи з критеріями оцінювання, вислуховувати відповідь однокласника – це складні, але вкрай необхідні навички, які формуються з допомогою методів самооцінювання та взаємооцінювання.

Приклад 2. Учитель роздає кожному список питань до тексту повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» або читає питання, після яких учні записують відповіді у себе:

- Коли відбувається дія, описана в повісті?
- Які були друзі в Тома?
- Як звали тітку хлопчика?
- Які речі виміняв Том Соєр, коли білив паркан?
- Що пообіцяв Том Джиму за можливість пофарбувати паркан?
- Чи можна Тома Соєра вважати позитивним героєм?

Потім учитель показує або читає правильні відповіді, просить учнів порівняти й оцінити свої відповіді. На основі попередньо розроблених критеріїв можна оцінити відповіді учнів за допомогою прийому формувального оцінювання «Світлофор».

Рисунок 1. «Світлофор»

Також техніку «Світлофор» доцільно використовувати при перевірці рівня засвоєння учнями нового матеріалу:

- Я зрозумів – зелена картка.
- Я не зовсім зрозумів, або Я не все зрозумів – жовта.
- Я не зрозумів – червона.

Техніка **«Однохвилинне есе»** використовується з метою представлення учнями зворотного зв'язку про вивчене з теми. Для написання есе вчитель може поставити такі запитання: Що найголовніше ти дізнався сьогодні? Які питання залишилися для тебе незрозумілими?

Техніка **«Дві зірки і побажання»** часто застосовується для оцінювання творчих робіт, творів, есе.

Техніка **«Тижневий звіт»**. У кінці навчального тижня кожному учневі пропонується дати відповіді

на запитання «Чого я навчився за тиждень?», «Що для мене залишилося нез'ясованим?», «Які запитання я б поставив учням, якби був учителем» тощо.

На противагу тестам з кількісним оцінюванням відповідей учнів, існують засоби, спрямовані на формувальне оцінювання та відпрацювання практичних навичок, а не на виставлення оцінок. Учень має можливість виконати завдання, перевірити правильність, повернутись до опрацювання матеріалу і знову спробувати виконати завдання. Учитель може отримувати або не отримувати дані про ці спроби. Завдання, які пропонуються учням, можуть мати вигляд тестових (множинний вибір, установлення відповідності, впорядкування тощо) або ігрових (пройти лабіринтом, відповідаючи на запитання, розв'язати кросворд, відгадати слово за буквами, скласти пазл тощо).

Такі сервіси не стільки оцінюють правильність відповіді з першої спроби, скільки допомагають учневі з'ясувати власні прогалини та зосередитись на корекції. Однією з найдоступніших платформ для створення практичних вправ є <https://learningapps.org/>, а для надання формувального зворотного зв'язку існує спеціалізований сервіс <https://goformative.com/>. З метою самоперевірки, самооцінки можна також використовувати тест-тренажери, створені у програмі «PowerPoint». З їх допомогою учень може перевірити свої знання з якоїсь теми, виявити прогалини, опрацювати матеріал, за бажанням пройти тест ще раз.

Ще один спосіб формувального оцінювання – прийом «Правильно – неправильно» («Так чи ні»). Надаємо учням правильні й неправильні твердження про певні поняття. Запитуємо в учнів, згодні вони чи не згодні з будь-яким поняттям, принципом, процесом, і чому вони згодні або не згодні з таким поданням, попросимо їх пояснити своє уявлення.

Приклад 3. Казка «Пані Метелиця». «Зловіть помилку». Необхідно зазначити «так» або «ні».

1. Брати Грімм – письменники німецькі. (Так.)
2. Пані Метелиця в однойменній казці є ворогом головного героя. (Ні.)
3. Коли падчірка трусила перину й подушки у Пані Метелиці, то на землю сипався град. (Ні.)
4. Казка «Пані Метелиця» є побутовою. (Так.)
5. Пасербиця втопила у криниці ключ від домівки. (Ні.)
6. Символом достатку роботящих людей у казці «Пані Метелиця» є золотий дощ із брами. (Так.)

Незважаючи на появу багатьох нових стратегій і прийомів формувального оцінювання, актуальним залишається і словесне оцінювання усних відповідей: усні коментарі вчителя (учитель спочатку підкреслює, що саме у відповіді було найбільш вдалим; потім вказує, де були неточності, ставить уточнювальні запитання, пропонує способи уникнення помилок.

Методичні публікації

Оцінка однокласниками один одного є повноцінним навчальним прийомом формувального оцінювання. Взаємооцінювання дає учням можливість закріплювати вивчений матеріал за допомогою оцінювання робіт один одного. Учні, перевіряючи і зіставляючи роботи однокласників з критеріями оцінювання, аналізують власний прогрес.

Варіанти взаємооцінювання:

- обмін роботами;
- взаємоопитування за спеціальним планом;
- перевірка навичок читання;
- взаємообмін завданнями.

Приклад 4. Учитель організує читання в парах, просить учнів оцінити читання один одного за двома критеріями, розробленими для вправи «Театр читача», використовуючи прийом «Дві зірки й одне побажання» (учні не виставляють оцінок, а вказують на два позитивні моменти – «дві зірки» – і на один момент, який потребує доопрацювання – «побажання»).

Критично оцінювати власний прогрес та розвиток навичок, виявляти прогалини і розуміти, куди рухатись далі, покращувати продуктивність, бути відповідальним за власні процеси навчання допомагає самооцінювання, для якого можна використовувати різноманітні картки, чек-листи.

Виправданим при самооцінюванні є використання таблиці «Оціни свої знання та вміння» (Так / Ні) (табл. 2).

Оскільки при формувальному оцінюванні доцільно акцентувати увагу лише на позитивній динаміці досягнень учнів, враховувати, що оцінюється не учень, а його робота, вчитель може вести щоденник спостережень або ж заповнювати індивідуальну картку навчального поступу учня, щоб зафіксувати прогрес.

Формувальне оцінювання позитивно позначається на мотивації до навчання, а головне – здатне перетворити зовнішній мотив на внутрішній. Навчання

й оцінювання – нероздільні процеси. Від правильної організації оцінювання залежить ефективність навчання. Саме формувальний підхід дає змогу одержати інформацію про стан досягнень учнів і вчасно відреагувати на проблеми в навчанні, прийняти педагогічні рішення для його поліпшення.

Висновки. Формувальне оцінювання є одним із найважливіших елементів сучасного навчального процесу, домінантою Нової української школи. Від правильної організації оцінювання більшою мірою залежить ефективність управління навчальним процесом. Традиційна система оцінювання за формою та процедурою є, безперечно, простішою у використанні, однак формувальне оцінювання є більш ефективним та виправданим. Воно потребує системних знань щодо його сутності, умов та принципів використання.

Підсумкове та формувальне оцінювання результатів навчання й компетентностей учнів мають стати рівноправними моделями оцінювання, які доповнюють одна одну, слугуючи різним цілям: підсумкове оцінювання має на меті оцінити якість, а формувальне – підвищити її. Підсумкове оцінювання визначає результати опрацювання учнем матеріалу уроку, теми, семестру, року та етапу навчання відповідно до вимог державної підсумкової атестації. Формувальне оцінювання – інноваційний для України вид оцінювання – засвідчує просування учня «від учора до сьогодні» у знаннях, уміннях, ціннісних орієнтаціях, особистісних проявах та ін. і може бути поточним, поурочним, поелементним. Воно забезпечує отримання інформації про те, як впливає діяльність учителя на тих, для кого вона здійснюється. Фіксація учнем того, що відбувається з ним під час уроку, виступає для вчителя джерелом даних, спираючись на які, він може корегувати свою діяльність. Воно завжди потребує рефлексивної діяльності як учителя, так і самого учня.

Таблиця 2

1	Я знаю, що таке байка	
2	Я знаю, хто такий Езоп	
3	Я знаю, що байка складається з двох частин: розповідь та мораль	
4	Я можу назвати байки, які написав Езоп	

Література

1. Виноградова М. В. Формування основних життєвих компетентностей учнів на уроках зарубіжної літератури. *Український освітній онлайн-портал «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-osnovnih-zhittєvih-kompetentnostey-uchniv-na-urokah-zarubizhno-literaturi-69615.html>
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
3. Коновалова М. В. Зарубіжна література. Мій конспект. Харків : Вид. група «Основа», 2018.
4. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом МОН № 289 від 01.04.2022 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/
5. Формувальне оцінювання на заняттях з гуманітарних дисциплін. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 1. С. 259–266.
6. Формування ключових і предметних компетентностей на уроках зарубіжної літератури засобами ІКТ. URL: https://www.youtube.com/watch?v=tKW_w_5crao&ab_channel=HaУрок